

LYSIAS: TALEN OM NEKTELSE AV UFØRETRYGD TIL EN INVALID MANN

OVERSETTELSE MED INTRODUKSJON OG NOTER

SILVIO BÄR

Det er en selvfølge for oss som lever i en utbygd velferdsstat at dersom man skulle rammes av en ulykke, vil man få en tilstrekkelig uføretrygd som muliggjør et verdig liv. Men hva var situasjonen for invalide i det klassiske Athen? En rettstale forfattet av den attiske taleskriveren Lysias, der en mann forsvarer seg mot en anklage om å være urettmessig mottaker av byens uføretrygd, gir oss noen svar på dette sosialhistorisk relevante spørsmålet, men reiser samtidig også noen nye. Talen foreligger her for første gang i norsk oversettelse.¹

Introduksjon

Selv om vi generelt sett er usedvanlig godt informert om livet og kulturen i Athen i klassisk tid (altså i det 5. og 4. århundre f.Kr.), er kildene innenfor spesielt sosial- og rettshistorie ofte mangelfulle og/eller av indirekte karakter,

-
1. For analyser og diskusjoner av talen, se særlig Albini (1952), Carey (1990), Rose (2003) 95–100 og Kudryavtseva (2022); kommentarer: Adams (1905) 231–252 og Usher hos Edwards; Usher (1985) 263–269. Bare få andre av Lysias' taler har hittil blitt oversatt til norsk: Det foreligger oversettelser av «Talen mot Eratosthenes» (ved Gjert Vestrheim), «Talen mot Filon» (ved Tor Ivar Østmoe), «Talen om oliventrestubben» (ved Tor Ivar Østmoe) og «Forsvarstalen for drapet på Eratosthenes» (ved Thea Selliaas Thorsen); alle disse er publisert i *Klassisk talekunst: Greske og romerske taler fra Gorgias til Cicero* (Vestrheim; Østmoe 2009).

siden konkrete lovtekster o.l. vanligvis ikke er bevart. På dette området spiller de mange bevarte rettstalerne fra de ti attiske talerne en viktig rolle, da de ofte er de eneste bevarte dokumentene som gir oss innblikk i de sosiale og juridiske forholdene på den tiden. I denne sammenhengen inntar Lysias' rettstaler en særlig posisjon: Lysias (ca. 445–380 f. Kr.) var en profesjonell taleskriver (en såkalt 'logograf') som, selv om han selv ikke var athensk statsborger og derfor ikke hadde talerett i folkeforsamlingen, skrev rettstaler for athenere som måtte møte i retten, hvorav 31 er fullstendig bevart (i noen tilfeller diskuteres imidlertid deres ekthet).²

Det athenske rettssystemet i klassisk tid avvek på mange måter fra vårt eget,³ men det er hovedsakelig tre aspekter som står frem: For det første ble alle saker initiert og ført ikke av en offentlig instans, men av privatpersoner; med andre ord: For enhver anklage (selv ved alvorlige forbrytelser som mord) var en privat anklager nødvendig. For det andre var det som regel ikke profesjonelle dommere som dømte i rettsaker, men folkerådet (βουλή), som vanligvis bestod av femhundre medlemmer (mannlige athenske borgere) som ble utpekt ved loddtrekning.⁴ For det tredje hadde en som ble anklaget for en forbrytelse og som måtte møte i retten ikke anledning til å la seg forsvare av en profesjonell advokat, han måtte selv tale til sitt eget forsvar. Men siden det var lov å søke profesjonell hjelp med taleskriving, var logograf et viktig og ettertraktet yrke (og Lysias en flittig taleskriver) – og siden en tiltalt var nødt til å kunne overbevise en stor gruppe menn som representerte et tverrsnitt av befolkningen, handlet det ikke bare om å ha retten på sin side, men også om å overbevise gjennom opptreden, god retorikk og ikke minst ved å vekke følelser.

Forsvarstalen som presenteres her ble sannsynligvis skrevet og fremført foran folkerådet rundt året 400 f.Kr.⁵ Vi vet ingenting om hverken hvem den tiltalte eller hvem anklageren var fordi deres navn ikke nevnes i talen, og heller ikke vet vi noe om utfallet i prosessen (noe som er svært vanlig

2. For Lysias' liv, se Schindel (1967), Loening 1981 og Todd (2007) 1–42; for hans verker og deres overlevering, særlig Dover (1968).

3. For rettsvesenet i den greske antikken (og særlig i det klassiske Athen), se Gernet (1955), Harrison (1968; 1971), Sealey (1994), Gagarin; Cohen (2005) og Lanni (2016).

4. For det athenske folkerådet, se Rhodes' (1985) detaljerte studie.

5. Regimet til De tretti tyranner, som nevnes i § 25 og som endte i mars 403 f.Kr. (jf. også note 27 nedenfor), er *terminus post quem*. Ellers finnes det ingen indikasjoner i talen som tillater en mer nøyaktig datering; se Adams (1905) 233 og Dover (1968) 189.

fordi bare rettstaler, men ingen andre dokumenter har blitt overlevert). Rettssaken dreier seg om at den tiltalte har blitt brakt for retten av en som beskylder ham for å urettmessig motta byens uføretrygd. Ettersom vi kun har den tiltaltes versjon av saken gjennom Lysias' forsvarstale, som av åpenbare grunner er subjektivt preget, er det vanskelig å fastslå om anklagen var berettiget, helt eller delvis. Anklageren synes å ha argumentert med at siden den tiltalte eide egen bedrift var han faktisk arbeidsfør, tjente sine egne penger og hadde herved ikke behov for statlig støtte (§§ 4–6); videre med at han omgikkes rike folk, som han anså som bevis for den tiltaltes egen velstand (§§ 5 og 9);⁶ og til sist med at han var i stand til å ri en hest – noe han mente faktisk måtte tyde på at den tiltalte måtte være velstående og en simulant (§§ 5 og 11–12).

For oss er det nesten umulig å bedømme hvor nøye den tiltalte gjengir anklagerens argumenter. Derimot kan vi se hvordan og med hvilke retoriske grep han forsøker å avkrefte dem. Gjentatte ganger svarer han med bitende ironi og nedlatende sarkasme,⁷ for eksempel når han sier at dersom rådsforsamlingen skulle bli overbevist om at han virkelig ikke var ufør, at han da likeså kunne «bli kåret til en av de ni arkontene» (§ 13) – dvs. bekle det høyeste embetet som fantes i det klassiske Athen –,⁸ eller når han tar opp anklagerens argument om bruk av lånehester som transportmiddel: «Om jeg hadde vært bemidlet, ville jeg ridd på en sadel og ikke steget opp på hester som tilhører andre» (§ 11); og så fortsetter han med å latterliggjøre anklageren når han sier at anklageren i så fall like godt kunne påstå at en mann som bruker to krykker er i bedre helsetilstand enn en som kun bruker én. Det som er mest interessant er imidlertid at han gjennom denne ironiske formen for *reductio ad absurdum* skifter fokus fra spørsmålet om fattigdom til spørsmålet om uførhet; mens det sistnevnte besvares på en vellykket retorisk måte, ignoreres det første og forblir hermed ubesvart.

Spørsmålet om den tiltaltes (grad av) invaliditet er også tett knyttet til spørsmålet om størrelsen på uføretrygden. Problemet er at kildesituasjonen medfører en fare for sirkulær argumentasjon her: Vi blir underrettet utifra

6. Dette argumentet har en sterkere forankring i virkeligheten enn vi kanskje tror siden klasseskillet mellom rike og fattige i det klassiske Athen ikke må undervurderes; se Carey (1990) 45: «[Wealthy] people would not normally mix socially with an absolute pauper.»

7. Om ironien og sarkasmen i denne talen, se videre Blass (1868) 654–655, Carey (1990) 45–48 og Kudryavtseva (2022) 109–110.

8. Se note 20 nedenfor om arkontene.

den tiltaltes utsagn (§§ 13 og 26) om at uføretrygden bestod av så lite som en obol (ὀβολός, dvs. den minste myntenheten i det klassiske Athen) per dag. To oboler ble på den tiden ansett som lav lønn for en ukvalifisert arbeidstaker; uføretrygden synes altså ikke å ha vært tilstrekkelig for å dekke eksistensminimum. Det er imidlertid mulig at denne obolen faktisk bare var tenkt som en delvis uførepensjon – noe som passer godt sammen med at den tiltalte har eget foretak «som knapt kan sikre noen profit» (§ 6) og som i så fall tyder på at han i alle fall må ha vært delvis arbeidsfør.⁹ Det er til og med tenkelig at referansen til «bare én obol» (§ 26) skal anses som en hyperbel, dvs. en overdrivelse (eller, for den saks skyld, en underdrivelse) med den retoriske hensikten om å presentere seg overfor folkerådet som en fattig mann med svært beskjedne krav, på urettferdig vis brakt for retten av en som misunner ham det lille han får.

Dette siste punktet er i tråd med det Lysias allerede i antikken var mest kjent for, nemlig hans fremragende evne å tilpasse sine taler til oppdragsgiverens karakter og personlighet, slik at den som måtte møte og forsvare seg i retten skulle kunne opptre på en måte som var i samsvar med hans personlighet og den retoriske situasjonen han befant seg i, og som hermed kunne virke overbevisende overfor rådsforsamlingen.¹⁰ Lysias valgte ved denne anledningen en strategi som trolig kan betegnes som en balansegang: en balansegang mellom latterliggjøring av anklagerens påstander på den ene side og en ydmyk og beskjeden holdning overfor folkerådet på den annen side. Ettersom vi ikke vet noe om prosessens utfall, vet vi heller ikke noe om Lysias' strategi lyktes eller ikke. Og selv om «Disability Studies» har skutt fart i antikkstudiene de siste tyve år, og gitt oss dypere innsikt i mange sosialhistorisk relevante spørsmål rundt uførhet i antikken,¹¹ så er

9. Ifølge Aristoteles (*Polit.* 49.4) bestod uføretrygden av to oboler noen tiår senere; muligens ble den på et eller annet tidspunkt løftet pga. inflasjon. Rhodes (1981) 570 mener at «the grant was at all times less than the wage which an unskilled but able-bodied citizen could earn». Se også Adams (1905) 231–232 og Dillon (1995) 45–47.

10. Dette kalles for ἠθοποιία, ordrett oversatt «karakterskaping». Se Vestrheim; Østmoe (2009) 41: «Lysias' kunder var allminnelige borgere som var nødt til å opptre i retten, for dem ville et retorisk festfyrverkeri virke mot sin hensikt; det ville vise at talen var kjøpt og betalt. I stedet la Lysias vekten på at saken tilsynelatende skulle fortelle seg selv, gjennom en enkel og likefrem gjenfortelling av handlingsforløpet, på en måte som virket ukunstlet og tilforlatelig i den aktuelle talerens munn. Målet var ikke å la talerens virkelige karakter komme til syne, men å la ham fremstå som sympatisk i tilhørernes øyne.» Om Lysias' ἠθοποιία, se også i mer detalj Devries (1892) og Usher (1965).

11. Se Rose (2003), Penrose (2015), Laes (2020) og Laes (2021).

det uansett fortsatt vanskelig å fastslå hvordan hverdagen egentlig var for en ufør i det klassiske Athen. Akkurat som i dag fantes det vel allerede på den tiden både folk som måtte kjempe uforholdsmessig hardt for sine rettigheter og slike som utnyttet systemet. Hvilken gruppe vår navnløse tiltalte hørte til, er det umulig for oss å vite.

Oversettelse¹²

(1) Det er nesten slik, ærede råd, at jeg føler takknemlighet overfor anklageren min for at han har anlagt denne saken her: For mens jeg tidligere ikke hadde noen grunn til å redegjøre for mitt liv, så har jeg nå fått det takket være ham. Og jeg skal nå gjennom min tale forsøke å bevise at denne mannen lyver og at jeg frem til i dag har levd et liv som heller fortjener ros enn misunnelse. For meg virker det nemlig som om denne mannen har gått til sak av ingen annen grunn enn misunnelse. (2) Sannelig, en som er misunnelig på dem som andre har medfølelse med, hvilken sjofelhet tror dere en sånn ville vike tilbake for? Og hvis han opptrer som sykofant for å skaffe seg penger...¹³ Men, om han sier at han hevner seg på meg som sin fiende, så lyver han: For det er nettopp på grunn av hans sjofelhet at jeg aldri har hatt omgang med ham hverken som venn eller som fiende. (3) Altså er det allerede åpenbart, ærede råd, at han er misunnelig fordi jeg, til tross for at jeg er rammet av en slik ulykke, er en bedre borger enn ham. For jeg mener nemlig, ærede råd, at man skal lege kroppens misdannelser med sjelens øvelser. For hvis jeg skulle innrette min holdning etter mitt uhell og føre resten av mitt liv på samme måte, hvordan ville jeg da være annerledes enn denne mannen her?

(4) La det være nok sagt om disse tingene – om det som tilkommer meg å tale om, skal jeg nå snakke så kort og konsist som mulig: Anklageren påstår nemlig at jeg med urette får penger fra byen og at jeg er sterk i kroppen og at jeg ikke

-
12. Oversettelsen baserer seg på den greske teksten fra Careys (2007) kritiske utgave. Jeg har forsøkt å oversette Lysias' gresk så nøyte som mulig og så fritt som nødvendig. Retoriske virkemidler har blitt gjengitt der det lot seg gjøre og der effekten også kommer frem på norsk (som f.eks. polysyndeton i § 4, som forsterker 'opphopningseffekten' av anklagerens bebreidelser: «at jeg med urette får penger fra byen og at jeg er sterk i kroppen og at jeg ikke er en av de uføre og at jeg driver med et slikt foretak...»).
13. I det klassiske Athen var det i visse rettsaker vanlig at en pengepremie ble betalt til den som vant frem med en anklage. Dette førte til at noen mennesker gjorde det å anklage og saksøke andre for å tjene penger til et yrke. Slike profesjonelle saksøkere ble kalt «sykofanter» (συκοφάντης; et ord hvis opphav og opprinnelige betydning er ukjent). Det at en tiltalt i en rettsak skulle bebreide saksøkeren for sykofantvirksomhet var derfor en topos i retstaler. Se Osborne (1990) og Harvey (1990).

er en av de uføre og at jeg driver med et slikt foretak som gjør at jeg kan leve også uten det som gis til meg. (5) Og han bruker som bevis for min kroppstyrke det at jeg stiger opp på hester, og for velstanden som mitt foretak gir meg at jeg er i stand til å omgås folk som er i stand til å bruke penger. Nå vel, velstanden som kommer fra mitt foretak og resten av livsførselen min, som den nå er, tror jeg dere alle er kjent med. (6) Likevel skal jeg kjapt si noe om det: Faren min etterlot meg ingenting; moren min sluttet jeg å underholde da hun døde for to år siden; barn som kan forsørge meg har jeg ennå ikke.¹⁴ Et foretak har jeg, ja – et som knapt kan sikre noen profitt; et som jeg selv skjønner med besvær, siden jeg ennå ikke har råd til å kjøpe meg en som kan overta arbeidet.¹⁵ Av inntekt har jeg ingen annen enn denne,¹⁶ og hvis dere tar den fra meg, vil jeg risikere å havne i ytterste nød. (7) Så, ærede råd, ettersom det jo er mulig å redde meg på rettfærdig vis, ikke ødelegg meg på urettferdig vis; og ikke ta bort det dere ga meg da jeg var yngre og enda sterkere, nå som jeg blir eldre og svakere; og vis dere ikke nå – dere som tidligere har hatt ord for å være svært barmhjertige også overfor dem som ikke har det særlig vondt – vis dere ikke nå (på grunn av denne mannen her) som grusomme mot dem som får medfølelse selv av sine fiender; og la heller ikke andre som er i en lignende situasjon som meg miste motet fordi dere tør å gjøre meg urett! (8) For det hadde vært absurd, ærede råd, om det var slik at jeg faktisk fikk disse pengene mens ulykken ennå var overkommelig, mens jeg nå, når både alder og sykdommer og alle fæle ting som følger med dem kommer i tillegg, skulle bli fratatt dem. (9) Men jeg tror at hvor langt min fattigdom strekker seg er noe som anklageren selv kan fremvise tydeligst og best av alle mennesker: For hvis jeg skulle bli utpekt som den som finansierer koret til en tragediedikter, og jeg så hadde oppfordret ham til et formuebytte,¹⁷ så ville han nok foretrekke å finansiere et kor ti ganger heller enn å bytte formue med meg bare én gang. Og er det ikke forferdelig at han nå hevder at jeg på grunn av god velstand kan omgås de rikeste folkene på

14. Den tiltalte har riktignok voksne barn, men de er ikke uavhengige nok ennå til å kunne støtte ham økonomisk.

15. Det er snakk om kjøp av en slave her; se Usher hos Edwards; Usher (1985) 265 og Adams (1905) 242. Det var vanlig at selvstendig næringsdrivende lot slaver utføre hovedparten av arbeidet i en bedrift.

16. Dvs. uføretrygden.

17. Ifølge atensk lovverk var velstående borgere forpliktet til å betale for offentlige oppgaver som f. eks. finansiering av et kor til en tragediefremføring (λειτουργία, «ytelse til folket»). Dersom en slik borger syntes at han allerede hadde betalt for mye, var han berettiget til å utpeke en annen borger som etter hans mening var bedre egnet til å betale. Den utpekte borgeren kunne derimot gå til sak mot den som hadde utpekt ham og oppfordre vedkommende til å bytte formue med ham (ὀντιδοσις, «formuebytte»). Se Harrison (1971) 236–238.

like fot, men om det skulle skje noe i tråd med det jeg nevnte i stad, at han da skulle innrømme at jeg er såpass fattig, eller enda verre?

(10) Men hva min evne til å ri angår, som denne mannen her har tort å nevne for dere uten frykt for gudene og uten skamfølelse overfor dere, så er det ikke mye å si om den. For jeg, ærede råd, tror at alle som har et eller annet handikap forsøker og streber etter å håndtere lidelsen som har rammet dem på en så smerteløs måte som mulig. Jeg er en av dem, og rammet av en slik ulykke fant jeg denne lettelsen for de lengste av de utfluktene jeg er nødt til å foreta. (11) Og dette, ærede råd, er det beste bevis på at jeg på grunn av min skjebne og ikke på grunn av hovmod, som denne mannen her sier, stiger til hest: For om jeg hadde vært bemidlet, ville jeg ridd på en sadel¹⁸ og ikke steget opp på hester som tilhører andre – men nå, ettersom jeg ikke har råd til å erverve en slik hest, er jeg ofte nødt til å bruke hester som tilhører andre. (12) Jo visst, er det ikke absurd, ærede råd, om denne mannen her skulle tie dersom han så meg ridende på en sadel (for hva ville han hatt å si?), men siden jeg stiger opp på utlånte hester prøver han å overbevise dere om at jeg er sterk?¹⁹ Og det at jeg bruker to krykker, mens andre kun bruker én, at han ikke hevder at også dette er bevis på mine krefter – men det at jeg stiger opp på hester, dette bruker han som bevis overfor dere på at jeg er blant de sterke? Begge deler bruker jeg av samme grunn!

(13) Så langt overgår han alle andre mennesker i uforskammethet at han forsøker å overtale dere – dere som er så mange, mens han kun er én! – om at jeg ikke er en av de uføre, jeg! Jo visst, dersom han overbeviser noen av dere om dette, ærede råd, hva hindrer meg fra å bli kåret til en av de ni arkontene i loddtrekningsvalget²⁰ – og dere alle fra å frata meg (som jo åpenbart er frisk) obolen og i stedet tildele den til denne mannen her som om *han* var en krøpling? For dere vil vel ikke ta ifra én og samme mann det han har blitt gitt fordi han tilsynelatende er frisk, samtidig som valgobservatørene vil hindre ham fra å delta i loddtrekningsvalget fordi han åpenbart er ufør?²¹ (14) Men hverken

18. Det greske ordet som brukes her (ἄσπράβη) betegner en komfortabel sadel med ryggene – noe som vanligvis var forbeholdt velstående kvinner og barn; se Usher hos Edwards; Usher (1985) og Adams (1905) 244.

19. Det ligger et ordspill i den greske ordlyden: Det greske ordet for «sterk» er *δυνατός*, mens ordet som betyr «ufør» er *ἀδύνατος*, som altså egentlig betyr «usterk».

20. I det attiske demokratiet ble de fleste embetene tildelt gjennom loddtrekningsvalg for å forhindre bestikkelse og opphopning av makt hos enkeltpersoner. De ni arkontene var de mest innflytelsesrike embetsmenn i Athen; etter at de hadde utøvd embetet sitt i ett år, fikk de sete på livstid i Areopagosrådet, som bl.a. var ansvarlig for å dømme i svært alvorlige rettssaker som mord. Se Harrison (1971) 7–17, 36–43.

21. Uføre i det klassiske Athen hadde begrensede muligheter til å engasjere seg politisk; noe som ifølge Dillon (1995) 48 må ha vært religiøst begrunnet: «There was a justification for not allowing *adynatoi* to hold political office, as there is evidence that priests had to

er dere av samme oppfatning som ham eller han som dere – og dere gjør det riktige. For han kommer hit for å krangle om min ulykke som om en arvedatter²² og han forsøker å overbevise dere om at jeg ikke er en sånn som dere alle ser at jeg er; men dere (for dette er oppgaven til forstandige mennesker), stol heller på deres egne øyne enn på hans ord!

(15) Og han påstår at jeg er tøylesløs og voldelig og altfor ekstravagant anlagt, som om han kan snakke sant bare dersom han bruker fryktinngytende ord, og at han ikke ville kunne gjøre det dersom han snakket med fullt måtehold. Men jeg mener at dere, ærede råd, må skille nøye mellom de menneskene som tillater seg å være tøylesløse og dem som ikke gjør det. (16) For det er ikke sannsynlig at det er de fattige og de som står på bar bakke som oppfører seg tøylesløst, men de som har mye mer enn det nødvendige; og heller ikke de hvis kropper er svake, men de som mest kan stole på sine krefter; og heller ikke de som allerede har kommet til skjells år og alder, men de som fremdeles er unge og som er unge til sinns. (17) De rike kjøper seg nemlig ut av vanskeligheter med sine penger, mens de fattige på grunn av sin fattigdomstilstand tvinges til måtehold; og de unge pleier å få tilgivelse fra de eldre, mens de eldre, når de gjør noe feil, anklages like mye fra begge sider;²³ (18) og for de sterke er det mulig å forbryte seg mot hvemsomhelst uten at det skjer dem selv noe, mens det for de svake hverken er mulig å forsvare seg mot dem som begår forbrytelser mot dem, eller, om de selv vil begå forbrytelser, å ha krefter til å vinne frem mot dem de vil gjøre urett. Derfor virker det for meg som om anklageren snakker om min tøylesløshet ikke i fullt alvor, men for spøk, og at han ikke ønsker å overbevise dere om at jeg er en slik en, men at han ønsker å latterliggjøre meg – som om han gjorde noe bra med det.

(19) Videre hevder han at det hos meg samler seg massevis av slette mennesker som både kaster bort sine egne penger og som likeså er ute etter dem som vil ta vare på sitt. Dere må imidlertid alle anse at han, ved å si dette, ikke anklager meg noe mer enn andre som eier bedrifter, og heller ikke anklager han dem

be of sound body to perform their religious duties. Just as offerings to the gods had to be unblemished, so too did the offerer. Many officials at Athens had to perform religious duties on behalf of the state, and such officials would need to be of sound body and physically fit.» Jf. også § 22.

22. Kvinner var som regel ikke arveberettiget i det klassiske Athen – med mindre den avdøde manglet mannlig avkom, i hvilket tilfelle arven gikk til den eldste datteren (denne rettslige konstruksjonen hadde som formål å holde en slekt i live som ellers ville dø ut i mannlig linje). Imidlertid var en nær mannlig slektning til den avdøde (f.eks. en fetter) da berettiget (eller under visse omstendigheter sågar forpliktet) til å gifte seg med «arvedatteren» (ἐπίκληρος; ordrett oversatt «en [som sitter] på en arv»). Dersom flere slektninger stilte krav om ekteskapet, kunne dette føre til en rettstvst. Se Harrison (1968) 9–12, 132–138 og Thür (1992) 125–127.
23. Dvs. både fra de unge og fra de andre gamle.

som går inn og ut hos meg mer enn dem som oppsøker de andre håndverkerne. (20) For hver og en av dere har for vane å frekventere en parfymør eller en frisør eller en skomaker eller hvem enn det måtte være, og de fleste går vel til dem som befinner seg nærmest torget, og de færreste til dem som er lengst unna derfra. Så hvis noen av dere erkjenner ondskap i dem som går inn og ut hos meg, så er det klart at dette også gjelder for dem som omgås de andre – og hvis det gjelder for dem, så gjelder det også for samtlige atthenere. For dere alle pleier jo av og til å besøke en bedrift og oppholde dere der.

(21) Men jeg vet ikke hvorfor jeg skal plage dere videre ved å forsvare meg altfor nøye mot hvert eneste punkt av det som har blitt sagt. For ettersom jeg har snakket ferdig om hovedpunktene, hvorfor skal jeg da gå inn på ubetydelighetene på samme måte som denne mannen her? I stedet ber jeg dere alle, ærede råd, om å ha den samme holdningen overfor meg som før.²⁴ (22) Berøv meg ikke, på grunn av denne karen her,²⁵ det eneste skjebnen har gitt meg som andel i fedrelandet; og la ikke ham alene nå overtale dere til å ta tilbake det som dere alle tidligere har gitt meg i fellesskap. For, ærede råd, etter at guden berøvet oss de høyeste embetene,²⁶ har staten besluttet å gi oss disse pengene, i den formening at uhell kan skje alle, både dårlige og gode mennesker. (23) Hvor ulykkelig ville jeg ikke bli, jeg som på grunn av skjebnen er utelukket fra de fineste og høyeste ting, hvis jeg så på grunn av denne anklageren ble fratatt det som byen gir i underhold til slike som er i min situasjon? Stem ikke for dette, ærede råd, under noen omstendigheter! Og hvorfor skulle jeg møte en slik innstilling hos dere? (24) Har noen noensinne blitt trukket inn i en prosess på grunn av meg og mistet formuen sin? Ikke en eneste en kunne stadfestet det. Eller at jeg blander meg inn i ting som ikke angår meg og at jeg er frekk og glad i å skape meg fiender? Men ressurser til slike formål har jeg ikke til rådighet. (25) Eller at jeg er altfor tøylesløs og voldelig? Men ikke en gang han ville nok påstå det, om han ikke ville lyve også om dette akkurat som med de andre tingene. Eller at jeg under De tretti tyranner²⁷ kom

24. Med dette refererer den tiltalte til rådets tidligere avgjørelse om å innvilge ham uføretrygd.

25. Den tiltalte bruker verbet ἀποστερεῖν, som faktisk betyr «å rane», «å røve», og et forsterket demonstrativpronomen som antyder at han i fremføringskonteksten pekte på anklageren med pekefingeren.

26. Som mange andre lover og regler, ble også embetsforbudet for uføre religiøst legitimert; jf. § 13 med note 21 ovenfor.

27. De tretti tyranner var et svært brutalt oligarki i Athen som etter atthenernes nederlag i Peloponneserkrigen ble opprettet på anmodning av spartanerne og varte fra august 404 til mars 403 f. Kr. I denne korte perioden ble hundrevis av tilhengere av demokratiet arrestert og henrettet eller sendt i eksil og deres formue beslaglagt, mens andre flyktet til nabobyer (jf. også neste note) inntil de kunne returnere da tyrannene ble styrtet og demokratiet gjenopprettet. Se Krentz (1982) og Németh (2006). Lysias var blant dem

til makten og påførte mange av borgerne skade? Men jeg flyktet jo til Khalkis ved Euripos²⁸ sammen med mange av dere, og selv om det hadde vært mulig for meg å leve som borger under dem, foretrakk jeg å leve i fare sammen med dere alle! (26) Derfor, ærede råd, må ikke jeg som ikke har gjort noe galt, bli behandlet av dere på samme måte som de som har gjort mye galt, men legg den samme stemmesteinen i urnen nå som før, i de andre rådsmøtene som har vært holdt om min sak,²⁹ og husk på at ikke har jeg forvaltet penger som tilhører byen og som jeg nå må redegjøre for, og heller ikke har jeg utøvd et eller annet embete som jeg nå må stå til regnskap for, men at jeg holder denne talen på grunn av bare én obol. (27) Slik avgjør dere alle det som er rettfærdig; og jeg, når jeg har mottatt dommen, skal vise dere takknemlighet; men han der borte skal for fremtiden lære seg å ikke gå ut mot de svakere, men å være bedre enn sine likemenn.³⁰

silvio.baer@ifikk.uio.no

Utgaver, oversettelser og kommentarer

Adams, Charles Darwin (utg., komm.), *Lysias: Selected Speeches. Edited with Introduction, Notes, and Appendix*, New York; Cincinnati; Chicago: American Book Company, 1905.

Carey, Christopher (utg.), *Lysiae orationes cum fragmentis*, Oxford: Clarendon Press, 2007.

Edwards, Michael J.; Usher, Stephen (utg., overs., komm.), *Greek Orators I: Antiphon and Lysias. Translated with commentary and notes*, Oxford: Oxbow Books, 1985.

Todd, Stephen C. (utg., overs., komm.), *A Commentary on Lysias Speeches 1–11*, Oxford: Oxford University Press, 2007.

hvis formue ble konfiskert; dette er grunnen til at han var nødt til å arbeide som logograf etter demokratiets gjeninnføring, og derfor stammer alle hans taler fra tiden etter 403 f. Kr.

28. Khalkis er den største byen på den greske øya Euboa. Euripos er en naturlig havkanal mellom Euboa og fastlandet (og det smaleste sundet i verden).

29. Dette må være en referanse til rådets tidligere avgjørelse om å innvilge den tiltalte uføretrygd (jf. også note 24 ovenfor); se Usher hos Edwards; Usher (1985) 269. Bruken av flertallsformen («i de andre rådsmøtene») kan bety at det tidligere var tatt flere slike avgjørelser (fornyelser av innvilgelsen e.l.).

30. Jeg vil gjerne takke Sofia Vaageheim og Tor Ivar Østmoe for deres språkvask og mange nyttige innspill.

Vestrheim, Gjert; Østmoe, Tor Ivar (overs., komm.), *Klassisk talekunst: Greske og romerske taler fra Gorgias til Cicero*, Oslo: Vidarforlaget, 2009.

Litteratur

- Albini, Umberto, «L'orazione lisiana per l'invalido», *Rheinisches Museum für Philologie* 115 (1952), 328–338.
- Blass, Friedrich, *Die attische Beredsamkeit*, bind 1: *Von Gorgias bis zu Lysias*, Leipzig: Teubner, 1868.
- Carey, Christopher, «Structure and Strategy in Lysias XXIV», *Greece & Rome* 37 (1990), 44–51.
- Cartledge, Paul; Millett, Paul; Todd, Stephen (red.), *Nomos: Essays in Athenian Law, Politics and Society*, Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
- Devries, William L., *Ethopoia: A Rhetorical Study of the Types of Character in the Orations of Lysias*, Baltimore: John Murphy, 1892.
- Dillon, Matthew P.J., «Payments to the Disabled at Athens: Social Justice or Fear of Aristocratic Patronage?», *Ancient Society* 26 (1995), 27–57.
- Dover, Kenneth J., *Lysias and the Corpus Lysiacum*, Berkeley; Los Angeles: University of California Press, 1968.
- Gagarin, Michael; Cohen, David (red.), *The Cambridge Companion to Ancient Greek Law*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Gernet, Louis-Jules, *Droit et société dans la Grèce ancienne*, Paris: Recueil Sirey, 1955.
- Harrison, A.R.W., *The Law of Athens*, 2 bind, Oxford: Clarendon Press, 1968; 1971.
- Harvey, David, «The sykophant and sykophancy: vexatious redefinition?», i Cartledge; Millett; Todd (1990), 103–121.
- Krentz, Peter, *The Thirty at Athens*. Ithaca; London: Cornell University Press, 1982.
- Kudryavtseva, T.V., «Lysias's Speech *On the Refusal of a Pension* and Athenian Citizens with Disabilities», *Vestnik of Saint Petersburg University: History* 67 (2022), 102–112.
- Laes, Christian (red.), *A Cultural History of Disability in Antiquity*, London; New York: Bloomsbury, 2020a.

- Laes, Christian, «How does Graeco-Roman Antiquity fit in the long history of the body and disabilities in the Western world?» i Mouton, Alice (red.), *Flesh and Bones: The individual and his body in the Ancient Mediterranean Basin*, Turnhout: Brepols, 2020b, 223–229.
- Lanni, Adriaan, *Law and Order in Ancient Athens*, Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
- Loening, Thomas C., «The Autobiographical Speeches of Lysias and the Biographical Tradition», *Hermes* 109 (1981), 280–294.
- Németh, György, *Kritias und die Dreißig Tyrannen*, Stuttgart: Franz Steiner, 2006.
- Osborne, Robin, «Vexatious litigation in classical Athens: sykophancy and the sykophant», i Cartledge; Millett; Todd (1990), 83–102.
- Penrose Jr., Walter D., «The Discourse of Disability in Ancient Greece», *Classical World* 108 (2015), 499–523.
- Rhodes, Peter J., *A Commentary on the Aristotelian Athenaion Politeia*, Oxford: Clarendon Press, 1981.
- Rhodes, Peter J., *The Athenian Boule*, 2. rev. utg. Oxford: Clarendon Press, 1985.
- Rose, Martha L., *The Staff of Oedipus: Transforming Disability in Ancient Greece*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 2003.
- Schindel, Ulrich, «Untersuchungen zur Biographie des Redners Lysias», *Rheinisches Museum für Philologie* 110 (1967), 32–52.
- Sealey, Raphael, *The Justice of the Greeks*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 1994.
- Thür, Gerhard, «Armut: Gedanken zu Ehegüterrecht und Familienvermögen in der griechischen Polis» i Simon, Dieter (red.), *Eherecht und Familiengut in Antike und Mittelalter*, München: Oldenbourg, 1992, 121–132.
- Usher, Stephen, «Individual characterisation in Lysias», *Eranos* 63 (1965), 99–119.